

From Drvengrad to Kervanseray
Joan Bennàssar Cerdà

ETNOSELO
STANISICI

ANDRICGRAD

SÈRBIA

EL PONT
SOBRE EL DRINA

LA VIDA ES
UN MIRACLE

IVO
ANDRIC

KERVANSERAY

UNDERGROUND

GUERRA DE
IUGOSLÀVIA

SLOBOMIR

DRVENGRAD

EMIR KUSTURICA

PREMI
D'ARQUITECTURA
EUROPEU PHILIPPE
ROTHIER

SKOPJE

BÒSNIA

1 Maqueta del poble de Drvengrad
2 Drvengrad, 2006
3 Foto turística amb Emir Kusturica, 2006

1 Mapa

Drvengrad

"Aquesta es la meua utopia. Vaig perdre a la meua ciutat (Sarajevo) durant la guerra. És per això que vaig voler construir el meu propi poble. Porta el nom alemany: Kustendorf. Organitzaré seminaris per les persones que volen aprendre a fer cinema, concerts, ceràmica, pintura. És el lloc on vull viure i on algunes persones podran venir de tant en tant. Hi haurà, per descomptat, alguns altres habitants que treballaran a la ciutat. Somii amb un lloc obert a la diversitat cultural que s'aixeca contra la globalització".¹

L'any 2002 el director de cinema serbi Emir Kusturica (Sarajevo, 1954) va començar a construir el poble de Drvengrad (que significa Ciutat de Fusta), també conegut com Kustendorf i Mecavnik, és un poble basat en construccions tradicionals de la zona a mig camí entre decorat de cinema, parc temàtic i museu d'arquitectura tradicional. Poble que el director va fer construir durant l'elaboració de la seva pel·lícula *La vida és un miracle*². En la recerca de localitzacions per el film, Kusturica va trobar especialment interessant l'espai de Kustendorf (posat per ell mateix, que en Alemany curiosament significa "poble a la costa" o tal vegada es un joc de paraules "kustu-dorf" el poble de Kustu) situat d'alt d'un turó, enmig de les muntanyes perdudes de Sèrbia i molt prop de la frontera amb Bòsnia Una vegada localitzat el territori, va fer traslladar el campament del rodatge i va fer construir unes cabanes per allotjar-se durant la gravació. Poc després es va trobar tan a gust que va decidir comprar els terrenys, va fer-se la seva casa i aprofitant els molts quilòmetres de vies de ferrocarril que havia fet construir per a *La vida és un miracle* va fer unes rutes que permetien accedir al poble i fer unes derives pels voltants de Mokra Gora i amb alguns dels decorats i instal·lacions utilitzats per l'elaboració d'altres pel·lícules com *gat negre, gat blanc*³ o *permet-me*⁴ va acabar per construir tot el poble-plató que avui es coneix com Drvengrad.

L'antic Govern de Vojislav Koštunica li va regalar un terreny idíl·lic i va finançar la construcció de Drvengrad una vegada es va fer públic el projecte. Kusturica va expressar la seva voluntat de llegar la ciutat al seu nét Janko "perquè pugui criar-se en un entorn a quilòmetres de les normes en vigor en el complicat món capitalista".

Aprofitant la singularitat de l'entorn, la ferma bellesa de les muntanyes de la regió de Mokra Gora (muntanya humida), i endevinant un índex de negoci, Kusturica va començar a construir al costat de la seva casa, altres edificis, com la biblioteca Ivo Andrić, l'església ST Sava, la candy shop (botiga de llaminadures) kod Korana, el cinema Stanley Kubrick o l'hotel Mecavnik. Una sort de carrers i monuments en honor a actors com Johnny Depp (a qui també va convidar a passar uns dies durant el festival de cine) o Diego Armando Maradona que indiscutiblement donen un caire irònic al conjunt. Drvengrad es va realitzar també sota l'abric i l'ajuda econòmica de la UNICEF. (Kusturica és ambaixador d'aquesta organització⁵).

Tot el complex està construït a partir de la fusta. Aprofitant i traslladant moltes de les cases de tipologia tradicional de la zona de Mokra Gora fins a Drvengrad, restaurant-les – com ell mateix exposa – amb una "voluntat de defensa de la cultura Sèrbia i la preservació de l'arquitectura autòctona tradicional".

Tanta uniformitat arquitectònica li va valer el premi d'arquitectura Europeu Philippe Rothier el 2005 que premià amb 30.000 euros el projecte. Maurice Culot i Philippe Rothier va escriure un llibre interessant en aquesta ocasió: *Alter-arquitectura*⁶, que parla sobre el tractament de l'evolució de les diferents formes d'arquitectura que va culminar amb l'exposició alter-arquitectura el 21 d'octubre del 2005 que va organitzar la *Fondation pour l'Architecture* i que inclou Drvengrad com a paradigma d'aquestes arquitectures.

---

1 <http://kustu.com/wiki/doku.php?id=en:kuestendorf>

2 KUSTURICA, Emir. *Life is a miracle (Život Je Čudo)*. Rasta Films. Serbia y Montenegro/Francia. 2004.

3 KUSTURICA, Emir. *Black cat, White cat (Crna Mačka, Beli Mačor)*. CiBy 2000. Francia/Alemania/República Federal de Yugoslavia. 1998.

4 KUSTURICA, Emir. *Promise me this*. Rasta Films. Serbia y Montenegro/Francia. 2010.

5 La meta del programa es permetre que a les celebritats, con un interés en el programa de l'UNICEF, participin en campanyes de conscienciació recolzant-se en la seva fama, aparicions i discursos públics, visita a les regions afectades per la problemàtica que atén la UNICEF amb vista a donar suport a la causa de l'organisme.

6 V.V.A.A, *Architectures autrement : habiter le monde / sous la direction de Maurice Culot et de Anne-Marie Pirlot ; Fondation Philippe Rothier pour l'architecture*. Bruxelles : AAM éd., impr. 2006

- 1 casa de Drvengrad en construcció, 2004
- 2 Emir Kusturica i Rottier Philippe en l'entrega del premi
- 3 cartell per a l'exposició alter architecture
- 4 Botelles de suc de fruites "bio-revolucion"

Com alter-globalització, "alter-arquitectura" es defineix com una forma diferent de concebre l'entorn construït, que tingui en compte les limitacions vinculades a la societat moderna, així com la necessitat de protegir el medi ambient i les característiques del lloc on es desenvolupa (clima, estil de vida, etc.) En l'era de la globalització, es tracta de reflexionar sobre el posicionament de l'arquitectura en relació amb el seu programa, i sobre les possibles alternatives de cara a una creixent uniformitat que no s'adequa a les necessitats de l'home i de la planeta. L'exposició es va plantejar com un viatge arreu del món, "descobrint" cultures arquitectòniques de diversa índole. Ja sigui urbà o rural, permanent o temporal, creat pels arquitectes o no, que poden diferir en forma, però són essencialment les mateixes en substància. Tenien en comú la seva vinculació a les tradicions culturals i constructives, respectant el seu entorn construït i natural i recorrent als materials reciclables que consumeixen poca energia i causen poca contaminació.

Molt emocionat durant el lliurament de premis amb Emir Kusturica, Philippe Rotthier va fer un discurs volcat en la seva esperança d'una altra manera de l'arquitectura, respectuosa dels llocs i els homes, així com també les reveladores paraules de Kusturica a l'hora de rebre el premi:

"Increïble però cert. L'últim lloc on jo m'hauria imaginat rebre un premi es a la base de l'arquitectura. El cinema és en realitat imatges que es mouen sense parar, mentre que l'arquitectura és fixa, però els d'icis d'arquitecte i de director finalment estan a prop, la direcció i la recepció del públic és el mateix, i l'emoció que se sent davant d'una casa o un pel·lícula pot ser molt estreta. Kustendorf va ser construït sense plànols, ni les matemàtiques; no es més que un fantasma d'un cineasta... fa 1000 anys, la religió va ser imposada com una destinació, avui és la globalització que s'imposa a nosaltres com a nou destí. Kustendorf és un lloc que s'aixeca contra la globalització, en les proporcions humanes."

L'arquitecte francès Rudy Ricciotti, que va ser uns dels jurats que va atorgar el premi va escriure un text interessant al respecte.

"(...)Després de la guerra com un mitjà de fer cinema amb els Americans a Mogadiscio, després del cinema com un mitjà de fer la guerra amb la pel·lícula Apocalypse Now, després de l'arquitectura com un mitjà de fer la guerra amb l'obra de l'arquitecta Zaha Hadid, després de l'arquitectura com un mitjà de fer cinema amb l'exposició anual Archilab, finalment el cinema com un mitjà ara per fer arquitectura, amb Emir Kusturica i el poble de Kustendorf de la pel·lícula La vida és un miracle.

(...)Sense culpabilitat, el director s'acosta al territori de perpetuïtat mitjançant la construcció d'un poble des del punt de vista teòric de la invenció mentre es procedeix sense remordiment a la imitació de l'antiguitat. Les cases tenen èxit, bellesa, solidesa, sàviament construïdes allà a la memòria i la redacció d'una tecnologia del lloc. Sense arquitecte, sense urbanista (...) obliga a la poesia de la vida quotidiana. És també una cultura de l'eficàcia que, paradoxalment, neix d'una necessitat transitòria del temps tècnic per al rodatge d'una pel·lícula.

Però amb l'avaluació, la tradició constructiva testimoni d'un acte cultural de combat fort. A càrrec, però no culpable, Kusturica atomitza les conviccions últimes culturals que encara permeten creure que la modernitat seria el Jean Valjean de la infelicitat. Les llums d'aventura, és una victòria contra el cinisme, el derrotisme i l'estupidesa. El llogaret del cinema es refereix al cinema com a mitjà de fer arquitectura. En Kustendorf el poble és un miracle, fa la guerra a la mediocritat. La veritable profecia dels germans Tarabi és que, allò que un no creu ja possible, tenir un projecte radical romàntic per transformar una realitat que no és. Per rebutjar la utopia a si mateix en perill per tal de millorar el món. Creure que la poesia és un art en carn i os. Kustendorf és tendra com la cultura rock and roll!"

A més del premi d'arquitectura Europeu Philippe Rothie, el projecte ha estat considerat com una de les propostes més atrevides i singulars de l'arquitectura sèrbia dels darrers anys. Per altre banda s'ha posat en relació la perplexitat de l'estructura i les seves múltiples derives amb les implicacions polítiques i físiques del lloc. Amb les seves marcades contradiccions. L'elecció de traslladar cabanes d'arquitectura tradicional Bòsnia no es casual, com tampoc ho es la voluntat de crear aquesta història alternativa, la materialització de l'imaginari de Kusturica, amb les seves fantasies projectades.

A partir d'aquest projecte no està rebutjant la diversitat de manera directa, sinó que projecta un ideal de poble rural Serbi amb unes característiques homogènies coberta d'un nacionalisme latent. Amb una pretensiosa voluntat multiètnica. Una relació que de manera similar, s'esdevé en les seves pel·lícules.⁸ Unes inquietuds personals que responen més aviat a l'intent de recrear un poble idealitzat i de refundar a través de l'arquitectura uns ideals molts presents dins la controvertida figura d'Emir Kusturica.

"Totes les pel·lícules són una agonia i molt més si parles d'una cosa tan dura i personal per a mi com el conflicte que esquinça al que va ser el meu país. Jo he nascut i viscut a Iugoslàvia, un país on convivíem gent de diverses races, ideologies i religions. Tot això s'ha acabat per culpa dels polítics. Jo només puc enyorar el passat. No em sento representat per l'actual govern de Bòsnia. Tot i la barbàrie de les guerres, Em sento iugoslau".⁹

Kusturica es encara difícil de desxifrar, no només per la complexitat i el barroquisme de les seves creacions, que es mouen en territoris no delimitats, sinó també per l'excessiva contradicció de les seves dites i les seves postures polítiques.

"El joc de les fronteres és tal en el meu país que totes les generacions que em segueixen, han nascut en un país i mort en un altre sense canviar de lloc. Som el lloc on moren tots els imperis. La Roma antiga, l'Imperi Otomà, l'Imperi Austrí-Hongarès s'han estavellat en els Balcans. És pel que no crec que ningú a Occident pugui comprendre veritablement el que passa allà baix"¹⁰

kusturica ha mencionat en diferents ocasions el seu rebuig cap a un tipus d'història contada des de els anys 90 que descriu una Iugoslàvia que s'afronta al conflicte en una situació econòmica d'una radical precarietat i en aquesta història ve implícita la idea de que occident, Europa i Amèrica del nord intervenen i arreglen el conflicte, hi ha una lectura en clau d'èxit per la part d'aquest països, a partir de la intervenció de la OTAN a Kosovo i altres accions localitzades. Aquest agents creuen totes les guerres de manera transversal amb una falta d'interès per aportar solucions reals a la ruptura, ja sigui per interessos territorials o per la falta de voluntat de les pròpies ex-repúbliques de mantenir una Iugoslàvia ja pràcticament fragmentada. Una Iugoslàvia que es considerada com una país laboratori pel que poc més tard podia passar a la Unió Soviètica en el marc de la guerra freda i la possibilitat d'assajar una futura fragmentació de Iugoslàvia que pogués dissoldre la unió soviètica en una cadena d'aconentaments. Per altre banda també descriu un interès per part d'Estats Units a conservar una Europa entrebancada amb el conflicte Iugoslau, endarrerint la seva integració de la Unió Europea.

La seva partida de Sarajevo a Belgrad i el seu rebuig a identificar-se amb la Bòsnia brollada de les cendres de la incinerada Iugoslàvia, li van tirar a sobre una irrefinitat de epítets virulents. No tindria prou amb noquejar el dirigent de la Nova Dreta sèrbia, ni tampoc amb reptar a duel al líder del partit Radical de l'esquerra ultra-nacionalista sèrbia, que va preferir defugir de "ser acusat de la mort d'un artista"¹¹. Ha estat extensament criticat per mostrar a Tito com ídol dels seus personatges i donar suport a Radovan Karadzic, descrivint-lo com un 'heroi' i dedicant cançons que celebren 'poèticament' el seu heroisme, encara que el Tribunal Penal Internacional per a l'antiga Iugoslàvia de l'Haia l'estigui jutjant pel genocidi de Srebrenica i les matances de persones no sèrbies en els camps de detenció que va muntar per tota Bòsnia".

kusturica ha amenaçat en dues ocasions de deixar el cine definitivament, la darrera al 1995 després de la pel·lícula *Underground*¹² i de les fortes crítiques d'un grup diaris com l'*Split* francès per posicionar-se així com a serbi nacionalista i titella de la propaganda Slovodan Milošević (que per cert, finançava les seves pel·lícules) durant la guerra de Bòsnia. Una onada d'intel·lectuals francesos s'alçava en contra per "convertir en un circ" la

8 CESAR, R. SAMUEL, *La sombra de Fellini es alargada: la linterna mágica de Emir Kusturica*.

9 Successió ordenada de guerres entre 1991 i 2001 que es poden denominar com les guerres de secessió de l'antiga Iugoslàvia i que es poden separar en cinc zones de conflicte entre elles separades també en dos blocs, les guerres d'Eslovènia i de Croàcia i per altre banda, les de Bòsnia-Herzegovina, Kosovo i la a vegades oblidada, guerra de Macedònia, que es podrien agrupar baix la denominació de guerres imprevisibles i que s'escapen de la comprensió de les grans potències, unes guerres que s'anaven succeint una darrera l'altre.

10 (Emir Kusturica, maig de 1995) <http://kustu.com/wiki/doku.php?id=en:kuestendorf>

11 *El 1993, l'emir causa Volislav Seselj, líder del moviment ultranacionalista serbi en duel. Ell suggereix que s'ha de fer al centre de Belgrad, a migdia, amb l'arma que el Sr Seselj triï. Volislav Seselj rebutja l'oferta dient que "ell no volia ser acusat de la mort d'un artista".* Nota a la pròpia web de Emir Kusturica en l'apartat "baralles i duels" (<http://kustu.com/w2/en:anecdotes>)

12 KUSTURICA, Emir. *Underground* (Bila Jednom Jedna Zemlja). CiBy 2000. França/República Federal de Iugoslavia/ Alemanya/Hungria. 1995.

tragèdia de la seva terra i el batejaven "criminal de guerra", "el més gran traïdor de Bòsnia" i "l'emir de Sèrbia". Al 2005, Kusturica va ser batejat a l'Església Ortodoxa Sèrbia al monestir de Savina prop de Herceg Novi, Montenegro. Per als seus crítics consideren que aquesta ha estat la traïció final de les seves arrels musulmanes bosnianes, encara que segons ell, mai va tenir un sentiment de pertinença a la seva ciutat tan intens com el de la seva estimada Iugoslàvia que, en només tres-cents metres quadrats, podia reunir una església ortodoxa, una església catòlica, una sinagoga i una mesquita. Potser perquè ell mateix és defineix com una amalgama d'origens: nascut bosnià musulmà, la seva família va ser de aquelles sèrbies ortodoxes forçades a convertir a l'islam per sobreviure els cinc segles de dominació otomana. Agafat eternament a la concepció d'un país de tantes civilitzacions, exèrcits i religions entrelaçades, entén el caos com un principi intrínsec de la seva cultura.

D'on alguna vegada va venir, no queda més que la nostàlgia d'un somni multiètnic que va despertar entre sorolls de bombes i rius de sang que van banyar les mans dels qui, buscant llibertat, van creure que l'única forma d'obtenir-la era alçant les armes contra els seus germans de terra. La guerra va desintegrar el seu país, va extingir el seu idioma i convertir el lloc que el va veure néixer a la capital de una entitat política amb la qual no es reconeix. El Servo-Croata es va diluir en Serbi, Bosni i Croata, Sarajevo és ara part d'una nació coneguda com Bòsnia i Iugoslàvia va deixar d'existir.

(...)

A Drvengrad, cada any del 16 al 22 de gener, s'organitza la mostra Internacional de Cinema i Festival de Música de Kustendorf ¹³. Organitzada per "Rasta Internacional" i sota el patrocini del Ministeri de Cultura i Mitjans de Comunicació de la República de Sèrbia. El Festival està dedicat als futurs cineastes i autors ja consagrats i en passades edicions ha comptat amb workshops amb personatges de la talla de Jim Jarmush, Kim Ki-Duk o Leila Hatami. La mostra també està dedicada als músics i durant el festival s'organitzen múltiples concerts. Un dels més esperats es el del propi Kusturica amb la seva banda No Smoking orchestra. El festival es completament privat i no es pot accedir si no ets un periodista especialitzat, un disposes d'una invitació prèvia del propi equip d'Emir Kusturica.

Un seguit d'exposicions també s'organitzen al llarg de l'any a Drvengrad i son comissariades pel propi Kusturica, promocionant artistes dels Balcans com Vesna Golubovic o Ratko Lalic que exposen a una galeria artista anomenat Macola, en honor a l'escultor Dragan Jovicevic (era conegut prèviament com Anika, després d'un caràcter de la prosa de l'escriptor Ivo Andric). Juntament amb aquesta galeria, també s'hi troba el Cinema Stanley Kubrick, una casa principal, que alberga un cinema -hall al soterrani, una sala d'estar, una habitació, un jardí tancat, una piscina, un gimnàs, una sauna i habitacions privades de la família Kusturica, un poliesportiu, un restaurant, una pastisseria, així com una botiga de souvenirs i, finalment, una església dedicada a Sant Sava.

Els carrers del poble porten els noms de diverses persones que Kusturica té en alta estima, o que per ell han tengut un pes significatiu en la seva història: Nikola Tesla, Ernesto "Che" Guevara, Diego Maradona, Miodrag Petrović Kalja, Federico Fellini, Ingmar Bergman, Joe Strummer, Novak Djokovic i, per descomptat, el carrer principal que s'anomena Ivo Andric.

Juntament amb la construcció del poble, el director ha creat també un "sky-resort" que conta durant l'hivern amb quatre pistes d'esquí i dos hotels de qualitat amb les seves respectives infraestructures a peu de pista, concretament a 10 minuts de Drvengrad. Recentment Emir Kusturica ha estat nomenat el president de l'Associació d'Esquí de Sèrbia.

El cineasta ha obert també una petita fàbrica de suc de fruites al poble-decorat, la marca dels suc s'ha anomenat 'Bio-revolució', i els seus diferents sabors porten els noms del revolucionari Ernesto 'Che' Guevara (gerd), el líder cubà Fidel Castro (mora), o l'expresident comunista de Iugoslàvia Josip Briz Tito (nabiu), havent reservat Emir Kusturica, el seu nom per al suc de maduixa. El director va anunciar nous sabors que portaran els noms del difunt dictador iraquíà Saddam Hussein, i del futbolista argentí Diego Armando Maradona "perquè ells es mereixen tenir la seva fruita", ha explicat a més Emir Kusturica no permet que es vengui cap tipus de producte provinent de Nord-americà com la coca-cola o fanta. Destinats en principi als visitants del poble, Kusturica projecta distribuir més àmpliament el producte a "escala mundial"¹⁴.

13 <http://kustendorf-filmandmusicfestival.org/2013/>

14 http://www.bbc.co.uk/mundo/noticias/2012/01/120125_kusturica_heroe_serbia_cr.shtml

Drvengrad es troba situat al districte de Zlatibor prop de la ciutat de Uzice, a dos-cents quilòmetres en cotxe del sud-oest de la capital de Sèrbia, Belgrad, però també hi han múltiples autobusos que durant tot l'any permeten visitar la ciutat durant el dia des de les ciutats més properes. L'entrada al poble té un cost de 170 dinars serbis (2 euros). I l'estada a un dels seus hotels té de mitjana de 90 euros l'habitació doble. El propi Kusturica davant les crítiques del preu de l'entrada ha argumentat que es per pur manteniment del poble i ho explica mentres es passeja amb alguns dels seus amics pel poble que ell ha creat. Com uns d'ells explica, Lucas Fuica, càmera de la darrera pel·lícula documental a Maradona¹⁵, *"Algun visitant se sorprèn de veure Kusturica sortint de la galeria d'art Makola rient amb dos col·legues o parlant pel mòbil al carrer de Novan Djokovic. Saluda a coneguts i sembla gaudir de veure el seu poble ple de gent. Els amics d'Emir Kusturica són muntanyencs, guardes del parc natural, homes rudes amb els que costa integrar-se, però molt simpàtics, com el mateix Emir (...). Mecavnik és un lloc revolucionari (...) és el projecte d'un idealista"*¹⁶

Fantasies de noves ciutats als Balcans

Si es realitza un mapetjat exhaustiu sobre sobre la zona balcànica es descobreix que Drvengrad no es l'única ni la primera en proposar un pla cultural, històric i polític a partir de projectes arquitectònics. Des de que l'alcalde Trebinje Bozidar Vu urevi va anunciar durant el setge de Dubrovnik que "anem a construir una major i millor Dubrovnik", la destrucció de ciutats i pobles durant la guerra de Iugoslàvia s'ha correspost amb les fantasies de noves pobles i ciutats que reflecteixen alhora les respectives fantasies nacionalistes.

La destrucció van ser de tal magnitud que 20 anys després aquestes fantasies s'han mantingut pràcticament latents. Just després de la guerra, havia plans sobre la transformació dels suburbis de l'est de Sarajevo i l'estació de muntanya / temps de guerra "capital" dels dirigents serbis de Bòsnia Pale en una metròpolis sèrbia de Sarajevo. Després de 15 anys, poc del que es va planejar s'ha pogut construir. La majoria dels estats post-conflicte estaven ocupats amb la reconstrucció i i no podien pensar en grans plans de construcció. En els últims anys, hi ha hagut una sèrie de moviments que més aviat responen a petits projectes que parlen sobre les fantasies nacionalistes d'avui en dia com es el cas de Drvengrad.

Etnoselo Stanisici es descriu a ell mateix com a petit "llogaret ètnic" (etno Selo sona molt menys visible que un poble ètnic). El benefactor d'aquest poble, Borisa Staniši es va dedicar a reunir cases sèrbies agrícoles de tota Bòsnia per construir aquest poble idealitzat, incloent un restaurant grec, un hotel de luxe d'estil Balcànic retro o una església construïda i fundada pel propi Borisa Staniši . El poble es troba situat a la sortida de la ciutat de Bijeljina, al costat d'una carretera Pavlovic.

*Etno poble "Stanisici" ens porta enrere en el temps i ens apropa a la natura i als nostres avantpassats i que ens fa admirar la senzillesa de la vida rural del passat. Aquí descansa seus ulls i l'ànima, es torna més amable, mentre el murmur del rierol i el so del molí d'aigua ho fan més savi.*¹⁷

Etno poble "Stanisici" va ser fundada el 2003, com a resultat de la inspiració del seu amo, Boris Stanisic. Havia viatjat pels pobles de Bòsnia central per més de diversos anys, a la recerca de cases antigues i objectes que mantenen viva la imatge de la forma de vida en la tornada del segle XX. Hi va acabar en un autèntic poble de muntanya enmig de la plana Semberian. El poble té dues parts. Un d'ells mostra la vida secular i conté cases de fusta - cases rurals - amb els objectes de la casa que pertanyien a ells durant segles. L'altra part és de caràcter religiós, amb la arquitectura pedra medieval. Es compon d'una sèrie de rèpliques d'importants edificis històrics i religiosos ideal per la pràctica del turisme religiós.

Skopje, que es l'actual capital de Macedònia, es diferencia a aquest tipus de projectes ja que no es pretén crear una nova ciutat, el plantejament es la reconstrucció d'una ciutat existent però tot i així comparteixen diverses similituds: Es tracta d'un projecte de re-escriure la història per encobrir el present. S'inclouen les construccions d'edificis que van ser destruïts pel terratrèmol de 1963, la recreació d'una autèntica arquitectura pseudogèn-

---

15 maradonna

16 Use Lahoz, redacció seminario serbio. DRVENGRAD - EL PUEBLO DE KUSTURICA

17 <http://www.etno-selo.com>

1 Etnoselo Stanisci
2 Slobomir

Macedònica, intercalada amb un paisatge monumental que recorda a una gran quantitat d'herois nacionals a cada cantonada.

Slobomir és un projecte de construcció en clau de perspectiva modernista, que planeja ser més que un simple destinació turística. La nova ciutat ha estat creada per Slobodan Pavlovic Mike. A la contraportada del llibre del mateix autor titulat *Com ho vaig aconseguir*, es pot llegir el següent extracte.

“Als Estats Units l'èxit està garantit, només ha de desitjar-ho prou i esforçar-te. Hi ha nombrosos llibres que ens ensenyen aquest fet simple, ens diuen que s'ha d'aprofitar l'oportunitat en el moment just i el lloc adequat. (...) Si perds l'oportunitat sense saber-ho veure, l'has perdut per sempre. És per això que a la paret de la meua oficina hi ha una foto del nostre futur poble de Slobomir. Em dóna energia, extrec la meua força d'ell i sé que la seva influència positiva en la meua manera de vida, l'obra i el pensament. Constantment em recorda al meu somni d'una ciutat que estic construint del no-res.”¹⁸

Slobomir, es troba a la vora del riu Drina prop de Bijeljina, que forma part del municipi de Bijeljina. Va ser fundat per Slobodan Pavlovic, un empresari serbi de Bòsnia. Que la descriu com una de les ciutats més importants de la postguerra de Bòsnia i Hercegovina. La ciutat es planeja ubicar entre els dos països, Bòsnia i Hercegovina i Sèrbia, encara que la majoria d'ella a Bòsnia i Hercegovina. El nom de la ciutat pot derivar tant de la combinació del nom del seu fundador, Slobodan Pavlovic, i el nom de la seva dona, de Mira o pot significar també "la ciutat de la llibertat i la pau", de les paraules "Sloboda", és a dir, la llibertat, i "mir", que significa pau.

La ciutat es troba en construcció a banda i banda del riu Drina, en una àrea de 45 hectàrees, al costat de la carretera principal a Bijeljina a Bogati, en les proximitats de "Pavlovic pont" que connecta a Bòsnia i Hercegovina i Sèrbia. Els plans de la ciutat inclouen una torre Pavlovic, que seria la més alta dels Balcans. No obstant això, el pla sembla que es remunta a finals dels anys 1990 i no es sap si es podrà dur a terme per la magnitud i la pretensiositat del complex. Els principals edificis acabats són Slobomir P University, el Banc Internacional Pavlovic, i la zona de servei Slobomir lliure. L'any 2011 es va començar a construir l'aqua City, un complex turístic i esportiu i centre de recreació i té plantejats també els projectes d'un Teatre de la Slobomir tv studio, un centre comercial, blocs d'habitatges, centre d'esport i recreació, la producció en hivernacles d'hortalisses i flors, la Teslianum Fundació i la construcció de l'escola primària a Slobomir entre d'altres.¹⁹

No és d'estranyar que un projecte de crear una ciutat moderna en el camp rural com es el cas de Slobomir no ha anat tan bé com la creació de "nous vells pobles que es justifiquen com a destinacions turístiques i que beuen de la complexitat i diversitat que les veritables ciutats de la regió poden oferir. Les fantasies d'aquesta classe de noves ciutats són fantasies de pobles ètnicament homogenis, sovint petites, que questionen conceptes d'edat, autenticitat i multiculturalisme, tractant de construir una història alternativa, idealitzant un passat que mai va existir, ja sigui des d'un estil neó-clàssic de Macedònia a un renaixement balcànic com es el cas de Andricgrad.

Andri grad

“¿Confós? Una gran quantitat de persones que vénen aquí ho estaran”. Reconeix en una entrevista a la BBC el propi Emir Kusturica. “Hi ha hagut molta sang i poc comportament civilitzat en aquest lloc. Vull que ara arribi la cultura a ell”, explica. A la pregunta de si serà l'alcalde del lloc, Kusturica contesta rient: “Sóc l'alcalde de tots els meus projectes. No feu preguntes òbvies!”²⁰

Andri grad (ciutat d'Andri) és el nom del nou projecte de construcció en curs d'una ciutat situada a Visegrad, a la República Srpska (Bòsnia i Hercegovina) per Emir Kusturica. La ciutat es dedica a Ivo Andric i a la seva novel·la el pont sobre el riu Drina, és la guanyadora del Premi Nobel de literatura l'any 1961. La construcció d'Andri grad, també conegut com Kamengrad (ciutat de pedra) va començar el 28 de juny de 2011, el dia en que es celebra el Vidovdan, que commemora la batalla del príncep serbi Lázaro contra els turcs en 1389, a Kosovo Polj. I segons

18 SLOBODAN, P, M, *com ho vaig aconseguir*. Cirrus CRS 2009

19 <http://www.slobomir.com>

20 Héctor Llanos Martínez, *Emir Kusturica, cinesta, músico... ¿y arquitecto? Berlín, Miércoles, 25 de enero de 2012*

la web del propi projecte²¹ el poble sencer es completarà el 2014.

La ciutat s'utilitzarà com a lloc de rodatge de la nova pel·lícula *El pont sobre el riu Drina (Na Drini Cuprija)*, basat en la novel·la homònima amb la qual Ivo Andrić va guanyar el Premi Nobel de Literatura.

Andrićgrad es troba a un 25 quilòmetres en cotxe de Drvengrad, travessant la frontera entre Sèrbia i Bòsnia i Hercegovina, i es construeix a uns metres més amunt del pont Mehmed Passa Sokolović construït al segle 16 pels otomans, declarat patrimoni de la Humanitat per la UNESCO, i a partir del qual Ivo Andrić confecciona la novel·la. Es tracta d'una ciutat dins una ciutat, es declara independent i alhora imprescindible per a entendre la ciutat de Visegrad en relació amb la seva història.

Kusturica va dir que va tenir la idea per al projecte, quan es va detenir a la ciutat durant la seva lluna de mel el 1978. Quan estigui acabat, la seva mini-ciutat tindrà prop de 50 edificis per a gran goig del seu president, Milorad Dodik i una sèrie de generosos mecenes. Hi haurà un karavanserai otomà, una acadèmia Austrí-Hongaresa de Belles Arts, una església ortodoxa amb una torre bizantina, una llibreria, un nou ajuntament, un hotel (basat en el disseny del Ritz de París), un teatre del Renaixement, un port esportiu, una rèplica del monestir de Decani occidental de Kosovo, un port esportiu, un heliport i un teatre d'òpera en què Kusturica planeja posar en escena l'estrena d'una treball que està escrivint, amb base en l'obra mestra de Andrić.

Segons el coordinador del projecte, Branislav Andrić, els diferents edificis i construccions a la ciutat representaran les diverses històries de la ciutat. Un karavanserai (posada de carretera) de l'època islàmica, un palau bizantí, el monestir (per marcar el període medieval ortodox), una plaça de la ciutat des de l'època austro-hongaresa i un centre comercial a partir dels temps moderns "Estic segur que Andrić, si era viu, li agradaria veure una ciutat que crea una imatge de continuïtat que vincula les diferents etapes de la història de Visegrad, les eres del paganisme, el primer cristianisme, els imperis otomà i austro-hongaresos" assegura Branislav Andrić.

A un dels costats de la gran plaça al costat de l'estàtua-monument en honor a Ivo Andrić, hi ha construït el cafè espanyol ambientat al segle 19, que és una picada d'ullet a l'admiració d'Ivo Andrić pel seu company cronista del sofriment i la inhumanitat, el pintor espanyol Francisco de Goya.

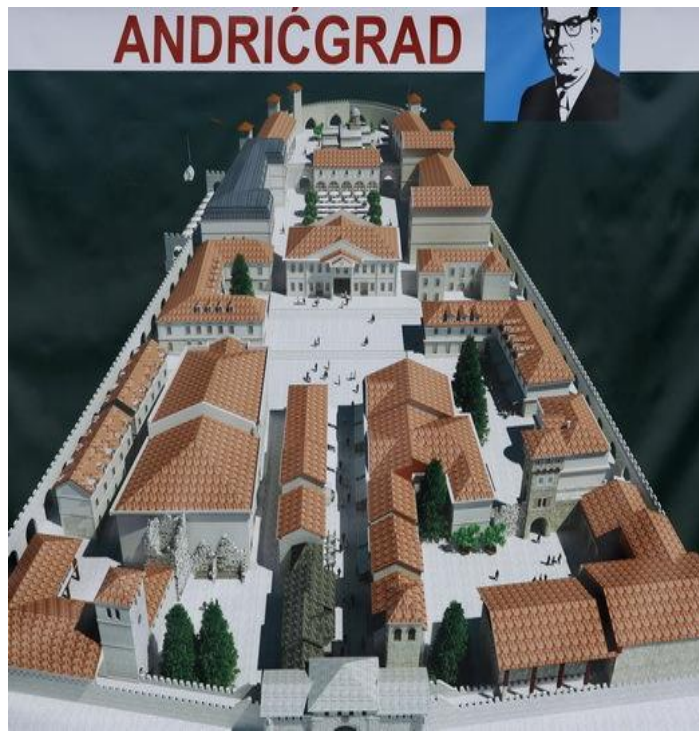
El projecte es finançat en conjunt entre Kusturica, qui té una participació de 51%, i el Govern de la República Srpska, la meitat sèrbia de Bòsnia i Hercegovina. "Estic posant en aquest poble tots els diners que he guanyat amb les pel·lícules i la meua música", afirma Kusturica, que tot i així no ha parlat encara sobre el cost total, que els mitjans de comunicació locals han posat en entre 10 i 12 milions d'euros. Tot el que va dir va ser: "Costarà menys que la majoria dels centres comercials en aquests dies." Per altre banda, segons premsa especialitzada afirma que el projecte costarà al voltant de 20 milions d'euros i consta que Kusturica fins ara no ha posat res dels seus diners i que està finançat totalment per la República Srpska. És a dir, amb els diners dels ciutadans de Bòsnia i d'Hercegovina, marcada per una duradora crisi econòmica.

El destacat cineasta serbi, Emir Kusturica, ha organitzat el primer festival de filarmonies mundials que executaran autors russos. Com va dir Kusturica, aquest projecte començarà a realitzar el 15 de juny d'aquest any (2013), durarà sis dies i el seu objectiu és connectar en el pla cultural tres localitats d'increïble cultura i bellesa. El màgic lloc Drvengrad, el pont de Mehmed Pasha i Andrićgrad. El creador de la manifestació cultural "Festival de Filarmonia Mundials", Emir Kusturica, va destacar que aquest Festival va a realitzar-lo amb autors russos, en cooperació amb l'empresa "Indústria Petrolera de Sèrbia Petrol". Ell opina que els festivals musicals són molt importants perquè aporten a la divulgació i intercanvi d'energia positiva entre les persones. Per altre banda també s'atorgarà cada any, el premi Andrić de novel·la en idiomes eslaus dotada de 100.000 euros que en concedirà a la millor novel·la o llibre de poemes, serà de caràcter internacional, i el dret a participar en el concurs el tindran els escriptors de tot el món, però és demana que les obres que competeixen es tradueixin a l'idioma serbi.

L'emplaçament del complex es troba en una llengua de terra entre el riu Drina i la confluència del riu Rzav. La plataforma ha estat aixamplada per la cabuda de la ciutat en un espai de 30.000 metres quadrats i s'han reutilitzats unes instal·lacions esportives. La proposta de Kusturica era la construcció amb un tipus de pedra específica extreta d'alguns edificis en desús, però Kusturica es va topar amb persones més tossudes que ell. Els serbis de Hercegovina es van negar a donar-li l'autèntica pedra que havia pensat integrar en els edificis de

---

21 <http://www.andricgrad.com>

1 cartell del projecte d'Andrićgrad amb fotografia d'Ivo Andrić
2 Andrićgrad, 2012
3 Andrićgrad, 2012

1-3 Recreacions digital d'Andrićgrad

Andri grad. Va decidir demolir diversos edificis antics a la regió de Trebinje per obtenir la pedra. Després d'haver demolit algunes cases i estables abandonats, Kusturica es va disposar a enderrocar un fortí austre-hongarès, Petrinja. Però no obstant els herzegovins es van rebel·lar. Tot i la promesa de Kusturica de crear el Centre balcànic del Cinema. És a dir, una mena de Hollywood a Trebinje, la població no li va permetre continuar amb l'enderrocament del fortí. Irritat davant la desobediència inesperada dels seus compatriotes, Kusturica va renunciar al seu projecte després d'una dilatada polèmica. I a més, va llançar una maledicció sobre els herzegovinos: *“Que segueixin gaudint del símbol austrohongarès de la guerra i de l'assassinat de dos milions de serbis”*.

Bosko Jaksic, periodista de la revista sèrbia Politika escriu un interessant article al respecte *“Decebut davant la seva lluita per mantenir un fortí, Kusturica els va acusar de “voler mantenir el símbol de l'ocupació”. De l'ocupació? Però si l'ocupació és una de les poques constants en aquesta comarca. Si seguíssim al peu de la lletra la lògica del compromès realitzador, per què no demolir llavors la fortalesa de Kalemegdan a Belgrad, celebra e le kula en Niš [la Torre de les Calaveres, erigida pels otomans després d'una revolta dels serbis el 1804] , Bas- aršija [el barri de l'antic Sarajevo] o la cerveseria austrohongaresa a Sarajevo? O fins i tot la catedral de Zagreb? Tot això em fa pensar “en el major urbanista” de l'espai ex-iugoslau durant la guerra, l'exalcalde de Trebinje, Bozidar Vu urevi , que durant els bombardejos de Dubrovnik [el 1991] prometia construir “un Dubrovnik encara més bell i més antic”. Sembla que Kusturica es disposa a construir “un Andri grad encara més bell i més antic” a partir de les pedres d'un fortí de 130 anys d'antiguitat. Bravo! Podria proposar a Kusturica, tan preocupat pel multiculturalisme del seu nou tòtem, que integrés en Andri grad algunes pedres de Kalemegdan. Andri va estimar la ciutat de Belgrad. Kalemegdan conserva els records dels otomans i els austre-hongaresos”²²*

El projecte de Andri grad es plantejat com un lloc de trobada entre Bizanci, el Renaixement i la civilització otomana. El seu objectiu, sosté Kusturica, és ensenyar als serbis de Bòsnia sobre el seu passat, incloent també els aconteixements històrics que no els agraden.

Però segons Ljiljana Ševo, historiadora de l'art i membre de la comissió de l'Estat per a la protecció del patrimoni cultural i històric de Bòsnia i Hercegovina, només és el fruit de la desafortunada combinació d'una pobra imaginació i un escàs coneixement del passat. D'això sorgeix inevitablement una manipulació dels valors culturals i històrics.

Els bosnians perceben Andri grad com “la fase terminal del genocidi comès a Visegrad (el 1992)”. Els serbis es llancen cap a una espècie d'hegemonia literària i urbanística.

A l'entrevista redactada a The Guardian sobre la ciutat de Kusturica Bakira Hasecic, natural de Visegrad i el fundador de les Víctimes de la Dona amb seu a Sarajevo de la Guerra parla de la figura del pont sobre el Drina com “el pont més sagnant del món”. Andric probablement hauria estat d'acord. Una de les primeres escenes del seu llibre és un relat detallat d'un empalament.

Visegrad, efectivament, va ser l'escenari d'algunes de les pitjors atrocitats entre 1992 i 1995, la guerra de Bòsnia. Hasecic, que va ser violada a l'estació de policia, se li ha denegat el permís per erigir una placa al pont a la memòria dels que van morir. La placa hauria dit que prop de 3.000 persones van morir en o prop del pont, una afirmació qüestionada pels serbis. Hasecic s'horroritza per Andricgrad, tenint en compte que gran part de la ciutat de Kusturica ocupa el lloc d'un centre esportiu que va ser utilitzat com a camp de detenció a la guerra. Molts dels seus amics i familiars hi van morir, i no els va poder tornar a veure. Abans de la guerra, Visegrad va tenir prop del 60% de població Bòsnia Avui dia, és el 95% sèrbia. Kusturica defensa una visió multicultural però crec que mai ha mostrat cap interès per la difícil situació de la població no sèrbia, declara Hasecic.²³

Kusturica quan parla cap als seus crítics bosnians es refereix a ells en termes de d'autèntics responsables de la destrucció de la societat multicultural que existeix a Bòsnia sota el règim comunista.

“El nacionalisme, per a mi, és part del segle passat”, va dir en una entrevista a(...) “Crec fermament que les nacions estan millor quan viuen junts. Aquestes persones que m'ataquen no volen una societat multi-ètnica. Ells

22 <http://www.politika.rs/pogledi/Bosko-Jakshic/Misevi-muhe-i-medjedi.sr.html>

23 HOPPER, J, “Serbian film director's 'theme park' echoes The Bridge on the Drina” the guardian. '11 d'octubre del 2012

volen el seu propi domini. L'objectiu d'aquest pla no és tornar a recrear la Visegrad otomana, com ho descriu Andric en la seva novel·la, sinó una història paral·lela, una ciutat balcànica del renaixement que mai podria haver estat a causa de l'ocupació turca."

No obstant això, el que és més notable sobre Andricgrad resideix en el que no hi ha. Vint anys enrere, el pont es va convertir en un escorxador per centenars d'homes musulmans bosnians, dones i nens, assassinats per les forces militars sèrbies i llançats en el Drina. Les restes de les víctimes del genocidi encara estan sent recuperats i identificades. Els crims perpetrats van formar part d'un pla sistemàtic, organitzat per eliminar la població bosniana de les parts de l'est i el nord de Bòsnia per tal de crear una política ètnicament "pura" república sèrbia.

La gran majoria de la població que viu a Sèrbia avui Visegrad, segueixen negant els crims comesos en aquest pont. Aquesta negació és potser més fàcil d'entendre quan s'escolta Milorad Dodik, que, en un debat molt cèlebre, va negar obertament el genocidi de Srebrenica, mentre que era d'esperar, també va exagerar el nombre de víctimes sèrbies a la regió." Una part de la població veu Andricgrad com un intent de "acabar amb el que no s'ha completat en la guerra." Però a la vegada esdevé un símbol molt real de la negació del genocidi que es segueix defensant en ciutats com Visegrad alhora intenta mostrar la història paral·lela, a través de l'arquitectura, rescatant un tipus de discurs que mostra un territori del que hauria estat, més enllà del que podrà ser, més enllà d'històries alternatives i amnèsia cultural.

Un pont sobre el drina

"De tot el que l'home s'erigeix i construeix en el seu afany de viure no hi ha res en els meus ulls millor i més valuós que els ponts. Ells són més importants que les cases, més sagrat que els santuaris. pertanyen i es declaren en igualtat de condicions a totes les persones, útils, sempre es construeix amb un sentit, en el lloc on les necessitats més humanes es creuen, són més duradores que els altres edificis i que no serveixen per a res secret o dolent."-Ivo Andric

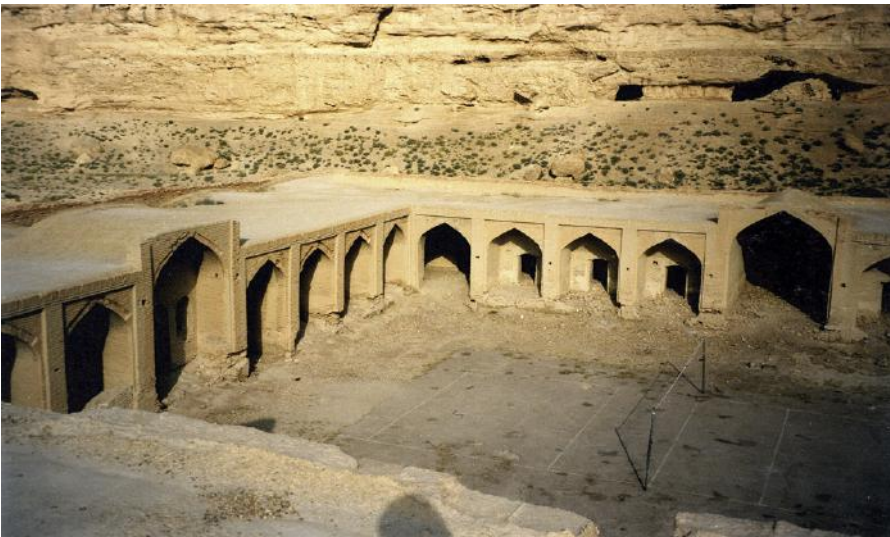
Publicat el 1945 pel premi Nobel Ivo Andric, El pont sobre el Drina explica la història d'un magnífic pont de pedra de setze arcades sobre el riu Drina, afluent del Danubi que neix a Bòsnia i travessa Sèrbia, a l'alçada de la ciutat de Visegrad. Aquesta és una ciutat frontera entre els dos països, essent punt de pas obligat d'una de les principals rutes que històricament han enllaçat Sarajevo i Belgrad. La història abasta prop de quatre segles, incloent períodes de dominació otomana i austre-húngara, i descriu les relacions i existències dels seus habitants, en particular els musulmans i ortodoxos de Bòsnia i Hercegovina.

La primera part es la descripció de com un nen serbi es separat de la seva mare com a part del devir de súbdivs cristians. Ella el veu allunyar-se fins a la ribera d'un riu que creua en una barca, perdent-després de vista definitivament. El nen es converteix en musulmà, adopta el nom turc de Mehmed (després Mehmed Passa Sokolovi), ascendeix amb rapidesa, i als seixanta anys és Gran Visir. Però el moment de la separació de la seva mare quan era perit l'obsessiona i fa construir un pont en el lloc on va ser separat de la seva mare. Abans que es construeixi, el pont ja té la funció de curar divisions, la qual cosa va a resultar difícil al llarg de la història.

La construcció comença el 1566 i acaba cinc anys després, incloent un kervansaray, marcant un important punt d'unió entre el pashaluk de Sarajevo, actual Bòsnia i Hercegovina, i la resta de l'Imperi turc. Sent en la meitat més ample, el lloc es converteix en un punt de trobada.

Un cop construït, el pont serà l'observador privilegiat de la història de la ciutat. En ella hi conviuen els turcs (musulmans) que controlen l'administració i l'exèrcit; els jueus (sefardites) que controlen el comerç; i els serbis (cristians ortodoxos) que constitueixen la base de ramaders i camperols. La seva convivència no és pas dolenta: viuen en barris veïns, practiquen els seus ritus religiosos i, si bé no es barregen entre ells, s'ajuden quan convé, com succeeix amb els periòdics desbordaments del cabalós Drina. Amb el pas dels anys i els segles l'imperi turc es va afeblir i, amb una freqüència gairebé exacta, cada dues generacions hi ha sublevacions a la veïna Sèrbia. A Visegrad, com en altres llocs fronteres, els serbis sospitosos són decapitats o empalats sense contemplacions.

A finals del segle XIX Bòsnia és incorporada a l'imperi Àustria-Hongarès i Sèrbia s'independitza. L'arribada dels

1 Ivo Andric davant el pont sobre el Drina
2 Maqueta de Kervanseray
3 Kervanseray amb pista de Voley interior

“alemanys” (tal i com anomenen els turs als austríacs) suposa la irrupció sobtada del món modern en aquelles contrades. La nova i eficient administració, el ferrocarril i l’electricitat no aconseguiran, però, alterar substancial-

ment una estructura econòmica i social arrelada en els segles: un autèntic mosaic de relacions que es veurà completat amb l'arribada de jueus askenasis, provinents de la Galitzia polonès (a l'altre cap de l'imperi), i complicat per la islamització de les capes més baixes de la població sèrbia, amb el desig d'aconseguir així una certa promoció social. El llibre acaba l'any 1914, just amb l'inici de la primera guerra mundial. La voladura de l'arcada central per part dels austríacs assenyala el final d'una època i l'inici d'una altra: la varietat d'ètnies i de religions es relacionaran a partir d'ara en contextos molt diferents, però amb unes inèrcies del passat que marcaran irremeiablement el futur.

Kervansaray

La Història de la construcció i desconstrucció d'un keravansaray a un del costat del pont Mehmed Passa Sokolovi l'any 1566 tan ben descrita a la novel·la de Ivo Andric es prou eloquent de la falta de territori comú, esdevé el paradigma de la poca prospecció comunal que marcarà en un passat, present i futur dels aconteixements de la història de la ciutat de Visegrad.

Un Kervansaray (en turk) és un alberg o refugi a Orient destinat a les caravanes de comerç, de pelegrinatge o militars durant un llarg viatge de moltes jornades. La paraula deriva del persa Karavan (viatgers) i sara (hostal, refugi, palau). Altres termes que s'han utilitzat també, segons les èpoques i els països o encara s'utilitzen per designar aquest tipus d'edifici són: Funduk com a Terme utilitzat sobretot al nord d'Àfrica per tal de designar un petit hotel; Wakala: Durant l'imperi otomà, es va fer comú i suplantat funduk i khan; Kaysariya: Préstec de Grècia, el terme designa un conjunt d'edificis públics alberguen botigues, tallers i tot tipus d'allotjament sovint al voltant d'un pati; Rabat: petit edifici fortificat i terme emprat a Àsia Central amb la finalitat de designar un Kervansaray.

El kervansaray estava dissenyat per allotjar i donar repòs i aliment als viatgers i els seus animals, després d'una jornada. La construcció de la majoria dels kervansarais va abastar un període de deu segles (IX-XIX) Molts milers van ser construïts, i junts formen un fenomen important en la història d'aquesta part del món, des d'una perspectiva econòmica, social i d'un punt de vista cultural.

Van ser peces clau en el desenvolupament de les rutes de comerç a través d'Àsia, el nord d'Àfrica i l'Europa sud-oriental. A Turquia, Pèrsia (Iran) i Armènia, els caravanserralls es col·locaven a uns 30 km un de l'altre, al llarg de les diferents rutes que unien els diversos ports i ciutats importants de la península. Ja que en l'època Selyúcida la famosa ruta de la seda no transcorria per la seva península, van ser utilitzats per potenciar el mercat i l'economia interior. Un dels més ben conservats a Turquia, va ser construït el 1229 pels turcs selyúcidas, coneguda com kervansaray d'Agzikarahan.

També són notables per la seva arquitectura, que es basa en regles geomètriques i topològiques. Aquestes regles utilitzen un nombre limitat d'elements definits per la tradició. Però s'articulen, es combinen i es multipliquen aquests elements de manera que dins d'una unitat de conjunt, cada un d'aquests edificis té característiques específiques. Generalment, es tracta d'edificis rectangulars amb un portal únic, prou amples com per permetre el pas de bèsties grans o bastant carregades, com camells.

En els Kervansarays el pati interior es gairebé sempre obert, i al voltant del mateix es trobaven estables, nínxols i càmeres per als mercaders, els seus servents i la seva mercaderia. Els proveïen d'aigua per al consum de gent i animals, així com per rentar i rituals religiosos. Emmagatzemaven farratge i contaven moltes vegades amb botigues on els clients podien abastir, intercanviar i vendre la seva mercaderia. Eren espais destinats senzillament a trobades de diferents col·lectius i on les diferències ètniques i religioses es feien menys conflictives i deixaven pas a un tipus de relació creada pel propi aconteixement arquitectònic.

Molts d'ells han estat completament enderrocats i els que queden, en la seva major part estan inutilitzats o en ruïnes. La majoria dels països en que es troben no han duit a terme una avaluació sistemàtica d'aquesta part del patrimoni cultural. Com a resultat, la informació existent sobre aquest tema és, més sovint, incompleta i heterogènia.

La Divisió de Projectes Interculturals de la UNESCO²⁴ ha posat en marxa un programa que aposta per l'establiment d'un inventari en el marc del seu programa "Diàleg Orient-Occident Intercultural a Àsia Central", un

---

24 <http://www.unesco.org/culture/dialogue/eastwest/caravan/>

projecte que permet la continuació de determinades activitats iniciades durant el projecte Rutes de la Seda i en altres zones com Turquia, Israel i Palestina.²⁵

L'inventari analític i sistemàtic dels Kervanserays s'inicia el 2001, a quatre Països: Rússia, Síria, Turkmenistan i Iran. Aquest paísos han constituït el nucli primari de la xarxa d'Inventari però s'està estenent per altres territoris com Kazakhstan, Uzbekistan, Kirguizistan, Tadjikistan i Palestina a on grups de treball i centres de coordinació (principalment arqueòlegs o arquitectes) posen en marxa estudi "in situ" de les diferents arquitectures. L'organització al mateix temps té disponibles al web uns fulls d'inventari per l'anàlisi i la documentació de Kervansarays obert al públic.

El Kervansaray, en definitiva, partint de la seva definició de palau, hostel, refugi, caravana o viatger, i pel seu estat actual de precarietat absoluta, es presenta a nosaltres com el paradigma d'una mancança de diàleg territorial. Una disfuncionalitat que no fa més que evidenciar els punts febles de la societat contemporània, des de Visegrad i el recent passat de les guerres de secessió de Iugoslàvia fins a l'actual persecució, fragmentació i usurpació del territori i de la població de Palestina per part de l'estat d'Israel.

El Karavansarai actual té una postura privilegiada degut al seu caràcter multifuncional i per la seva prèvia condició de fallida a tota expectativa possible. Per això mateix esdevé la punta de llança de l'arquitectura de l'error. Un laboratori per a la construcció de sentit que permet escapar d'una articulació i reglamentació tant de l'espai com del seu us i a la vegada és un camp esclerent per a l'estudi de les possibilitats de reutilització, rehabilitació o reciclatge de la seva arquitectura. Un espai d'especulació per que aporti perspectives polítiques i culturals alternatives de futur. Un territori disponible per a construir experiències, un lloc per a res i per a tot.

---

25 List of Seljuk hans and kervansarays in Turkey, *Türk Hanları*, TC Karayolları Genel Müdürlüğü, Ankara, 1969

Bibliografía general

KUSTURICA, E *¿Dónde estoy en esta historia?* (Memorias), Ed. Península, Madrid, 2012.

CIMENT, M. Entrevista con Kusturica. «Comment voler le film». Positif, id.

BAECQUE, A. «Dans les entrailles du comunisme», Cahiers du Cinéma, id.

QUINTANA, A «El cuento del país que no pudo llegar a ser», Dirigido, No. 242 (enero de 1996).

KUSTURICA, E «L 'incendie des feux nationalistes», Positif, No.384 (febrero de 1993).

V.V.A.A, *Architectures autrement : habiter le monde / sous la direction de Maurice Culot et de Anne-Marie Pirlot ; Fondation Philippe Rotthier pour l'architecture*. Bruxelles : AAM éd., impr. 2006

CESAR, R. SAMUEL, *La sombra de Fellini es alargada: la linterna mágica de Emir Kusturica*.

LAHOZ, U. *redacció seminario serbio. DRVENGRAD - EL PUEBLO DE KUSTURICA*

MARTINEZ, H. L. *Emir Kusturica, cineasta, músico... ¿y arquitecto? Berlín, Miércoles, 25 de enero de 2012*

HOPPER, J, "Serbian film director's 'theme park' echoes *The Bridge on the Drina*" *the guardian*. '11 d'octubre del 2012

Pàgines Web

<http://kustu.com/wiki/doku.php?id=en:kuestendorf>

http://www.dhennin.com/kusturica/v2/archi_en.html

http://www.bbc.co.uk/mundo/noticias/2012/01/120125_kusturica_heroc_serbia_cr.shtml

<http://www.etno-selo.com>

<http://www.lslobomir.com>

<http://www.andricgrad.com>

<http://www.politika.rs/pogledi/Boshko-Jakshic/Misevi-muhe-i-medjedi.sr.html>

<http://www.unesco.org/culture/dialogue/eastwest/caravan/>

Bibliografía referent als estudis de Kervanserays:

SIROUX, M, *Caravanserais d'Iran*, Le Caire, IFAO, Tome LXXXL, 1949

Anciennes voies et monuments routiers de la région d'Ispahan, Le Caire, IFAO, Tome LXXXII, 1968

KLEISS, Y, KIANI, M,Y, *Iranian caravanserais*, Tehran. Iranian Cultural Heritage Organization. 1995

ERDMANN, K, Mann, G, Berlin. *Das anatolische Karavanseray des 13 jahrunderts 1-2-3*, 1961.

YAVUZ, A.T, *Mircinge han and Concentric Planned Anatolian Seljuk Period Caravanserais* Millertlerarasi Türk Sanatlari Kongresi – Cilt III

SAUVAGET, F, *Caravanserais syriens du Moyen-Age*, Ars Islamica M CM XXXVIII, 1938.

LEBIGRE, P, *Les caravanserais routiers du Moyen-Orient (IXème-XIXème siècles), Construction d'un regard – Découverte d'un langage*, Les Annales Archéologiques Arabes Syriennes, Tome XLII, 1996.

SLOBODAN, P, M, *com ho vaig aconseguir. Cirus CRS 2009*